MEMORIILE DE RĂZBOI ALE GENERALULUI EDUARD FISCHER. PROLEGOMENE TRADUCTIVE ŞI CONSIDERAŢII CU PRIVIRE LA SUBTEXTUALITATE, INTERTEXTUALITATE ŞI HIPERTEXTUALITATE

CAROL-ALEXANDRU MOHR

The War Memories of General Eduard Fischer. Translative Prolegomena and Considerations Regarding Subtextuality, Intertextuality and Hypertextuality

(*Abstract*)[*]

In this paper we present some aspects regarding the Romanian translation of the memoirs of General Eduard Fischer. In the Romanian texts, he appears as a sinister, cruel figure, as a tyrant without any scruples. But in Austrian war chronicles, published during World War I and the interwar period, Fischer is described as a personality with heroic and dignified behaviour. Using a corpus of Romanian and German texts about Fischer, we showed that the documentary value of his war memoirs is enhanced if the subtext is considered and an inter-textual analysis is made. Memories can also be used as hypertext, if certain keywords or phrases are identified, which can be used as hyperlinks leading to interesting research topics.

Keywords: Bukovina, General Eduard Fischer, documentary value, subtextuality, intertextuality, hypertextuality.

Prolegomene traductive

Înainte de a începe traducerea, am considerat necesar să ne clarificăm în privinţa relevanţei şi impactului pe care memoriile lui Eduard Fischer[1] le-ar putea

[*] Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

[1] Pentru cei care, până acum, nu au mai citit/auzit despre Eduard Fischer, reproducem, în traducerea noastră, date din nota biografică ataşată Fondului *Fischer*, păstrat în Arhivele de Stat Austriece: Eduard Fischer s-a născut la 18.1.1862, în Carapciu, Bucovina, ca fiu al unui arendaş. În 1879, s-a înrolat voluntar în Regimentul de Infanterie nr. 41. Între 1882 şi 1885 a frecventat Şcoala de Cadeţi de Infanterie, fiind avansat, în 1.11.1888, la gradul de locotenent. La izbucnirea războiului, pe când avea gradul de locotenent-colonel şi era comandantul Comandamentului de Jandarmerie Nr. 13, a purtat un mic război victorios contra trupelor ruseşti. El a organizat o contrabandă de

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

avea în spaţiul cultural şi lingvistic românesc. Pentru aceasta, ni s-a părut adecvată aplicarea paradigmelor formulate în două teorii traductologice: teoria scopului („Skopostheorie" – elaborată de Hans. J. Vermeer şi Katharina Reiß)[2] şi teoria actului traductiv („Translatorisches Handeln" – susţinută de Justa Holz-Mänttäri, ca teză de doctorat, în 1984)[3]. Am avut în vedere şi constatarea lui Eugen Coşeriu, potrivit căreia aprecierea traducerii unui text nu poate fi făcută fără a se ţine cont de scopul urmărit prin traducere. El afirmă că nu există cea mai bună traducere „absolută" a unui text şi-şi motivează afirmaţia în modul următor: „Un ideal general valabil al traducerii este o «contradictio in adiecto», căci nu poate exista un invariant optim general valabil pentru traducere, aşa precum nu există un optim general pentru vorbire. Traducerea este mai degrabă analogă vorbirii şi, din acest motiv, sunt valabile, atât în cazul traducerii, cât şi în cazul vorbirii, doar norme motivate şi diferenţiate de finalitatea urmărită. Din acelaşi motiv, nu există nici «cea mai bună traducere absolută» a unui text. Există numai cea mai bună traducere a unui text raportată la anumiţi receptori, un anumit scop şi o anumită situaţie istorică"[4].

Reiß si Vermeer susţin că factorul determinant al oricărei traduceri este scopul acesteia. Obiectul actului traductiv este un text care a fost produs în limba sursă într-un anumit scop. Produsul actului traductiv are de asemenea un scop, care însă, în cele mai multe situaţii, este diferit de scopul textului original. Atât textul original, cât şi produsul traducerii acestuia, trebuie privite ca oferte de informaţii. Textul original constituie pentru un potenţial receptor o ofertă de informaţii, care poate fi percepută şi interpretată în mod diferit. Textul produs de traducător constituie, de asemenea, o ofertă de informaţii, care suportă percepţii şi interpretări diverse. Modul de interpretare este influenţat de situaţia sau starea de fapt în care sau pentru care a fost produs textul[5].

Prin urmare a trebuit, mai întâi, să identificăm scopul care l-a determinat pe Fischer să publice în 1935 – deci după douăzeci de ani de la consumarea

amploare cu vite, din România în Austria. În 1.10.1914 a fost avansat, în mod excepţional, la gradul de colonel şi în 17.3.1918 la cel de general-maior. Universitatea din Cernăuţi i-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa*. În 1918, a fost numit comandant al Jandarmeriei cezaro-crăieşti din Galiţia şi Bucovina, calitate în care a organizat achiziţii şi rechiziţii, destinate, cu precădere, aprovizionării Vienei şi regiunilor industriale din Austria. În noiembrie 1918, a fost arestat de români şi ţinut în prizonierat, la Iaşi, până în 1920. În urma unor îndelungate intervenţii diplomatice, a fost eliberat. În 1927, i s-a acordat Ordinul Militar „Maria Tereza". A murit în 21.6.1935, la Viena. Singura sa fiică (vitregă) a căzut victimă unui bombardament, în martie 1945.

[2] Katharina Reiss, Hans J. Vermeer, *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen, M. Niemeyer, 1984.

[3] Justa Holz-Mänttäri, *Translatorisches Handeln: Theorie und Methode*, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1984.

[4] Vezi Eugeniu Coşeriu, „Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie", în Wolfram Wills (ed.), *Übersetzungswissenschaft*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1981, p. 27.

[5] Pentru alte aspecte cu privire la teoria lui Reiß şi Vermeer, vezi Carol-Alexandru Mohr, „Teorii traductologice germane şi aplicabilitatea acestora în practica traducerii", în *Studii de ştiinţă şi cultură*, vol. VIII, nr. 3 (septembrie 2012), Arad, f. ed., pp. 95–112.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

principalelor fapte relatate – cartea *Krieg ohne Heer*[6] [Război fără armată], pentru ca apoi să ne putem da seama dacă o traducere a cărţii este necesară şi care ar fi scopul traducerii.

Autorul declară explicit, la începutul cărţii, că nu dorinţa de recunoaştere şi nici îndemnurile camarazilor sau editorilor l-au determinat să scrie, ci doar povara datoriei neîmplinite de a mulţumi eroilor necunoscuţi din popor, adică „oamenilor din Bucovina, de diverse etnii, iubitori de pace" şi „uniţi de voinţa de a se jertfi pentru ţara în care s-au născut"[7]. După o lectură atentă şi integrală a cărţii, dar şi a multor alte texte despre Eduard Fischer şi despre faptele sale, am ajuns la concluzia că scopul declarat este plauzibil, însă, în opinia noastră, autorul a avut şi un scop adiacent: acela de a fi înţeles şi preţuit, măcar pentru acţiunile sale de luptă din perioada august – decembrie 1914, de oamenii simpli, în special de cei care au luptat, fără oscilaţii de fidelitate, în Primul Război Mondial şi care acum trăiau într-unul din statele reîntregite sau înfiinţate în urma destrămării Dublei Monarhii.

Această intenţie, Fischer încearcă să o materializeze printr-un transfer de capital simbolic asupra tuturor celor care i-au fost alături şi care, deşi comunicau „în limbi diferite" şi se rugau „diferit veşnicului Dumnezeu – în stil creştin, evreiesc sau specific unei alte confesiuni –"[8], erau dispuşi să moară pentru pământul natal, dar şi pentru împărat şi imperiu. Interpretarea publicării memoriilor lui Fischer ca tentativă de transfer de capital simbolic ne-a fost sugerată de tezele lui Pierre Bourdieu cu privire la tipologia capitalului[9]. Acesta defineşte patru tipuri de capital: economic, cultural, social şi simbolic. Capitalul simbolic, a cărui posesie conferă putere simbolică (adică „puterea de a schimba viziunea asupra lumii"[10]), este în accepţiunea lui Bourdieu, înainte de toate, potenţialul de a câştiga recunoaştere şi prestigiu. Pentru dobândirea unei oarecare cote de capital simbolic, bucovinenii – jandarmi, rezervişti sau voluntari – care au luptat pentru Dubla Monarhie (şi nu pentru reîntregirea României) i-ar fi fost recunoscători lui Fischer, deoarece ei înşişi nu-şi puteau valorifica propriile „fapte de vitejie" din timpul războiului, pentru a câştiga prestigiu social în România reîntregită: singura lor şansă de a obţine, dacă nu prestigiu, măcar acceptabilitate socială era să demonstreze sau să declare în mod credibil că au fost obligaţi să execute ordine şi să lupte într-un război care nu era al lor.

După cum putem constata azi, memoriile lui Fischer nu au avut efectul scontat, scopul adiacent al acestora, acela de transfer de capital simbolic, nefiind atins. Cred că niciunul dintre „vajnicii luptători" ai lui Fischer, care au rămas în Bucovina după război, nu a beneficiat de o creştere a prestigiului personal sau

[6] Eduard Fischer, *Krieg ohne Herr. Meine Verteidigung der Bukowina gegen die Russen,* Wien, Militärwissenschaftlicher Verlag GM d.R. Franz Schubert, 1935.

[7] *Ibidem*, p. XXIV.

[8] *Ibidem*, p. 195.

[9] Pierre Bourdieu, „Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital", în *Soziale Ungleichheiten Sonderband 2*, volum editat şi tradus de Reinhard Kreckel, Göttingen, 1983, pp. 183–98.

[10] Idem, *Limbaj şi putere simbolică,* Bucureşti, Editura Art, 2012, p. 182.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

măcar de o reabilitare a propriei imagini ca urmare a publicării memoriilor. Putem explica şi acest fapt din perspectiva tezelor lui Bourdieu, care consideră că puterea cuvintelor este determinată doar de „condiţiile sociale de utilizare" ale acestora, nefiind altceva „decât puterea delegată a purtătorului de cuvânt, iar cuvintele acestuia – adică, indisociabil, materia discursului său şi modul său de a vorbi[11] – constituie cel mult o mărturie, una oarecare, printre altele, a garanţiei delegării cu care e învestit"[12]. La data publicării în volum a memoriilor sale[13], Fischer se bucura de capital simbolic, aspect dovedit, printre altele, de faptul că în ziarele vremii era felicitat de ziua sa de naştere[14] sau că a fost înmormântat cu onoruri militare. Mai jos, redăm o imagine a cortegiului funerar, cu textul: „Generalul-maior Eduard Fischer care a salvat Bucovina la începutul războiului a fost înmormântat festiv. El, acţionând cu mult elan pentru mobilizarea tuturor forţelor disponibile, a reuşit să împiedice înaintarea ruşilor. În fotografie se vede sicriul pus pe un afet în momentul părăsirii Monumentului Eroilor din Viena".

Generalmajor Eduard Fiſcher, der Retter der Bukowina bei Ausbruch des Weltkrieges, wurde feierlich beigeſetzt. Der Verſtorbene hatte mit Tatkraft durch ſchleunigſte Erfaſſung aller nur verfügbaren Kräfte den weiteren Einbruch der Ruſſen verhindert. Bild zeigt die Lafette mit dem Sarge beim Verlaſſen des Heldendenkmals in Wien.

Sursa: Almanahul *Innviertler Kalender 1936. Braunauer Heimatkalender*, 1936, p. 106.

[11] Sau a scrie (n.n. – C. M.).

[12] *Ibidem*, p. 139.

[13] Memoriile fuseseră publicate anterior, sub formă de foileton, în ziarul vienez „Sonn- und Montagszeitung", nr. 15–26, 1928.

[14] De exemplu, în ziarul vienez „Neue Freie Presse", nr. 24188, din 16.01.1932, este felicitat anticipat pentru împlinirea vârstei de 70 de ani (la 18 ianuarie 1932). În acest articol, la pagina 7, sunt menţionate principalele sale realizări militare şi culturale, fiind numit „unul dintre acei conducători din timpul războiului despre care deja contemporanii săi ţeseau legende". Conform aceluiaşi articol, Fischer trăia în 1932 la Viena şi era paralizat.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

Însă, îi lipseau cu desăvârşire celelalte tipuri de capital definite de Bourdieu. Fischer nu poseda capital economic (deşi, în timpul războiului, ar fi avut posibilitatea să se îmbogăţească şi să se asigure din punct de vedere material pentru tot restul vieţii), nici capital social (pentru că nu făcea parte din elita politică a noii Republici Austria) şi nici măcar capital cultural (căci operele sale istorico-geografice, deşi valoroase în sine, nu mai prezentau interes deosebit în anii treizeci ai secolului trecut, nici în Republica Austria – din cauza spaţiului cultural şi geografic la care se refereau, nici în Bucovina – din cauza limbii în care fuseseră scrise)[15]. Capitalul simbolic nu poate fi transferat altor persoane dacă transferul nu este susţinut de celelalte tipuri de capital[16] sau dacă respectivele persoane trăiesc într-un mediu social structurat de sisteme simbolice diferite (adică de altă deontologie, de altă limbă, de altă religie).

Ratarea transferului de capital simbolic, intenţionat de Fischer în speranţa de a fi înţeles şi preţuit de oameni proveniţi din toate comunităţile etnice şi religioase ale Bucovinei, rezultă şi din faptul că memoriile sale nu au fost reeditate decât o singură dată (şi anume, în acelaşi an în care a apărut prima ediţie şi de către aceeaşi editură) şi, după ştiinţa noastră, nu au fost traduse până în prezent. Cu toate acestea, au fost şi sunt citate foarte des. O altă dovadă a ratării este totala lipsă de reacţie în spaţiul cultural românesc la faptul că acei care au avut de suferit din cauza activităţii structurilor de forţă austriece, în perioada 1914–1918, l-au numit „călăul Bucovinei”. Imaginea de călău s-a răspândit viral şi iese pregnant în evidenţă la orice analiză, sincronică sau diacronică, a oricărui corpus, electronic sau tipărit, de texte româneşti referitoare la Fischer. Un neajuns al acestor texte este absenţa argumentaţiilor şi dovezilor concludente cu privire la crimele şi celelalte fapte odioase, pe care le-ar fi comis el sau jandarmii lui. Personal, până în prezent, nu am identificat niciun text original în limba română, în care să se acorde circumstanţe atenuante actelor represive, executate din dispoziţia ofiţerului de jandarmi Eduard Fischer[17].

După ce am identificat scopul (neîmplinit al) memoriilor lui Fischer, a trebuit să fixăm scopul traducerii noastre. Am încercat să găsim răspunsuri la unele întrebări,

[15] După cum se ştie, lucrările ştiinţifice ale lui Eduard Fischer au fost scrise în limba germană şi se refereau la Bucovina şi Moldova. În noua şi mica Republică Austria, publicul nu mai era interesat de Bucovina. Pe de altă parte, în Bucovina, limba germană îşi pierduse prestigiul cultural şi funcţionalitatea, după Primul Război Mondial.

[16] De exemplu, de capitalul economic – prin sponsorizare, sau de capitalul social – prin relaţii cu persoane influente.

[17] Am identificat o descriere obiectivă a acţiunilor represive din timpul războiului într-o lucrare a istoricului Volodimir Sapolovskyj (tradusă şi în limba română), care prezintă perspectiva autorului „asupra momentelor esenţiale ale situaţiei operative, care au influenţat activitatea organelor represive în condiţiile stării de război”. Această lucrare este valoroasă din două puncte de vedere: evidenţiază subiectivitatea multor istorici care au scris pe această temă şi sugerează necesitatea analizei faptelor şi evenimentelor din mai multe perspective. Vezi Volodimir Sapolovskyj, „Activitatea structurilor de forţă austriece în Bucovina în condiţiile «stării excepţionale» (1914–1918)”, traducere de Ştefan Purici, în „Analele Bucovinei”, anul XIII, nr. 2 (27), 2006, pp. 619–628.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

cum ar fi: Oare de ce este necesară, în anul 2020, o traducere în limba română a acestei cărţi? Care ar putea fi valoarea documentară? Ce impact ar putea avea? Paul Ricoeur avertizează traducătorii că trebuie să ţină cont şi de „rezistenţa" opusă de cititori, pentru că „pretenţia la autosuficienţă [şi] refuzul medierii străinului au alimentat în secret nenumărate etnocentrisme lingvistice şi, lucru şi mai grav, nenumărate pretenţii la hegemonie culturală"[18].

Am avut în vedere faptul că mulţi dintre cititorii români, care au auzit de faptele lui Fischer, vor deschide această carte considerând-o aprioric creaţia celui mai odios criminal, prigonitor de neam şi distrugător de ţară, care a activat vreodată în Bucovina. Sintagma „călăul Bucovinei", care, după cum am arătat mai sus, s-a răspândit viral în discursuri publice şi în scrieri istorice, literare sau publicistice, a dobândit o asemenea notorietate încât, atunci când este rostită la conferinţele şi simpozioanele pe teme de istorie, cultură şi civilizaţie în Bucovina, întreg auditoriul ştie că este vorba despre Eduard Fischer şi nu despre altcineva[19].

În memoriile sale, Fischer nu pomeneşte deloc despre arestări, deportări sau execuţii şi se referă doar foarte lapidar la trădători şi rechiziţii de bunuri. În mod cert, această omisiune diminuează valoarea documentară a cărţii şi determină o scădere a interesului cititorilor români, punând astfel în discuţie oportunitatea şi/sau necesitatea unei traduceri în limba română. Nu ne dorim ca traducerea noastră să contribuie la producţia de balast istoriografic, generator de prejudecăţi, mai ales după ce am citit o analiză elaborată cu precizie cvasi-carteziană de istoricul şi arhivistul Arcadie M. Bodale, care se întreabă, retoric sau nu, dacă, în prezent,

[18] Paul Ricoeur, *Despre traducere*, traducere de Magda Jeanrenaud, Iaşi, Editura Polirom, 2005, p. 67.

[19] Chiar şi după o sută de ani, resentimentele faţă de Fischer nu au dispărut şi sunt intens mediatizate. De exemplu, în numerele din perioada 26 octombrie – 5 noiembrie 2018 ale cotidianul „Crai nou", este publicat foiletonul „Chestiunea Fischer. Suferinţele Bucovinei sub generalul austriac Fischer", în care este prezentată cuvântarea parlamentarului Aurel Morariu în şedinţa Adunării Deputaţilor din 4 februarie 1920. În preambulul foiletonului, Dumitru Teodorescu, directorul de la acea dată al publicaţiei, consideră că „mulţi dintre noi", inclusiv domnia sa, nu suntem suficient de edificaţi în privinţa suferinţelor îndurate de bucovineni din cauza generalul Fischer şi jandarmilor săi. El spune: „Fără a cerceta, devii foarte uşor purtător de vorbe frumoase despre realităţi pe care nu le-ai cunoscut, dar, „ştiitor", îţi dai cu părerea. Când puţinii care ştiu adevărul vorbesc despre cruzimea autorităţilor austriece ocupante, despre adevărate atrocităţi comise de jandarmii imperiali asupra românilor îndeosebi, mulţi dintre noi (şi-mi pun şi eu cenuşă în cap), ne declarăm uluiţi, total neîncrezători. Neobositul căutător prin arhive, care este profesorul Ion Filipciuc, care avea informaţii despre represaliile austriecilor în Bucovina ce se afla sub ocupaţia lor, a căutat şi mărturii în acest sens. Le-a găsit (şi) într-o cuvântare rostită în Parlamentul României la începutul anului 1920, de deputatul bucovinean Aurel Morariu. Reproducem, începând de astăzi, un amplu fragment din cuvântare, jertfele românilor necombatanţi în anii Primului Război Mondial sporind, prin „osârdia" acelui satrap, care a fost generalul Fischer, şi jandarmii săi, apărători ai ocupaţiei austriece în Bucovina, vinovaţi şi de spolierea fără milă a provinciei în folosul împărăţiei, dar şi în propriul interes. Cuvântarea este remarcabilă nu numai prin onestitatea abordării acestei grave „chestiuni" a Bucovinei, ci şi prin apelul la autorităţile româneşti de a face dreptate urmaşilor celor ucişi de un militar abuziv şi fără onoare". https://www.crainou.ro/2018/10/26/chestiunea-fischer-i/ (15.01.2020).

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

se manifestă o nouă tendinţă istoriografică[20]. El a constatat că există o „efervescentă editorială” care „nu este însoţită totdeauna de reflecţii critice […]. Prin urmare, orice pasionat de istorie poate fi lesne manipulat de pseudo-cercetători, iar adevăraţii profesionişti trebuie să amintească de acest balast istoriografic atunci când acesta se intersectează cu subiectul de care se ocupă”[21].

Pentru a ieşi din impasul „a traduce sau a nu traduce” şi pentru a descoperi sau a da un scop travaliului traducerii, am apelat la teoria actului traductiv elaborată de Justa Holz-Mänttäri[22]. Această lingvistă a creat, utilizând o terminologie specifică, un model în care, pentru prima dată în teoria traducerii, sunt incluşi toţi „actanţii” implicaţi în actul traductiv, cu diferite roluri, adică: persoana sau grupul care are nevoie de traducere („der Bedarfsträger”), persoana sau grupul care lansează comanda traducerii („der Besteller”), autorul textului sursă („der Ausgangstext – Texter”), traducătorul/mediatorul lingvistic („der Translator”), persoana sau grupul care lucrează cu traducerea („der Zieltext-Applikator”) şi receptorul sau grupul de receptori ai traducerii („der Zieltext-Rezipient”). Holz-Mänttäri consideră că între aceşti actanţi, cu diferite specializări profesionale, trebuie să existe o colaborare, fiecare actant având atribuţii şi răspunderi specifice.

În cazul traducerii textului la care ne referim, modelul lui Holz-Mänttäri este pe deplin aplicabil. Comanda traducerii a fost lansată de Consiliul ştiinţific al Institutului Bucovina (care, prin urmare, este „der Besteller”), la propunerea directorului institutului, Marian Olaru, şi a secretarului ştiinţific, Rodica Jugrin. Eduard Fischer este autorul textului sursă („der Ausgangstext-Texter”) şi Carol Mohr – traducătorul („der Translator”). Ştefan Purici a scris introducerea şi Rodica Jugrin – notele şi comentariile (ei fiind aşadar „Zieltext-Applikatoren”). Ne place să credem că receptorii traducerii („die Zieltext-Rezipienten”) vor fi istoricii români profesionişti şi că de traducere au nevoie pasionaţii de istorie („die Bedarfsträger”), care vor să afle şi altceva despre Fischer, dincolo de imaginea sa de călău. Desigur că istoricii profesionişti pot opina, pe bună dreptate, că valoarea documentară a memoriilor lui Fischer este modestă (nu datorită mistificării faptelor, ci datorită omiterii relatării altor fapte relevante). Din acest motiv, vom încerca mai jos, în limitele competenţei noastre de lingvist şi traducător, să convingem istoricii că valoarea documentară nu rezidă numai în text, ci şi în subtext şi în posibilitatea de valorificare intertextuală şi hipertextuală a conţinutului textului.

În modul acesta, am identificat scopul traducerii şi am început prin căutarea unei formule adecvate pentru titlul versiunii româneşti a memoriilor lui Fischer.

Pentru a se putea traduce adecvat titlul unei cărţi, trebuie constatat dacă autorul a aplicat principiul *nomen est omen*, adică dacă şi în ce măsură titlul prefigurează

[20] Arcadie M. Bodale, „O tendinţă istoriografică?”, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Bucovinei”, vol. XLIII, Suceava, Editura Universităţii „Ștefan cel Mare”, 2016, pp. 283–298.

[21] *Ibidem*, p. 283.

[22] Justa Holz-Mänttäri, *op. cit.*

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

conţinutul cărţii. Textul fusese publicat anterior, în 1928, ca foileton, în săptămânalul „Wiener Sonn- und Montagszeitung", cu titlul „Warum Tausende sterben mussten" [De ce au trebuit să moară mii de oameni][23]. Volumul, care apare în anul 1935, poartă titlul *Krieg ohne Heer* [Război fără armată]. Titlul foiletonului este în mod cert un *omen*, adică un grup de semne lingvistice previzionale, uşor de înţeles şi de interpretat: din titlu, cititorii contemporani apariţiei foiletonului (la zece ani de la terminarea ultimului război al Austro-Ungariei) puteau intui la ce se referea acesta. Dar titlul foiletonului nu a mai fost considerat adecvat pentru un volum care avea să apară şapte ani mai târziu, în timpul austro-fascismului, perioadă în care s-a promulgat şi aşa-numita „Lege cu privire la protecţia prestigiului Austriei"[24]. Nu am reuşit să aflăm dacă ideea sau iniţiativa schimbării titlului a aparţinut autorului sau editorului, dar putem afirma, cu multă certitudine, că noul titlu corespundea mai bine vremii din punct de vedere politic şi era mai atractiv pentru potenţialii cititori. Însă, noul titlu, deşi mai expresiv, era mai puţin relevant din punct de vedere metatextual. De aceea, probabil, i s-a adăugat subtitlul *Meine Verteidigung der Bukowina gegen die Russen.* Am tradus subtitlul prin *Lupta mea de apărare a Bucovinei contra ruşilor*, considerând această formă mai adecvată decât varianta indicată de enciclopedia online Wikipedia[25], în versiunea românească a articolului „Eduard Fischer" („Apărarea Bucovinei de către mine împotriva ruşilor")[26]. Mesajul transmis prin titlu are preponderent o funcţie fatică, iar cel transmis prin subtitlu – una referenţială.

Subtextualitate, intertextualitate şi hipertextualitate

Întrucât nu există o definiţie unitară a termenilor subtextualitate, intertextualitate şi hipertextualitate, aplicabilă în toate ştiinţele culturale, vrem ca, la început, să prezentăm semnificaţia cu care folosim noi aceşti termeni.

Prin subtext, înţelegem conţinutul de idei şi mesaje, sugerat dar neexprimat explicit în text. Când vorbim de intertextualitate, avem în vedere faptul că textul analizat este o componentă a unui ansamblu de texte, între care există relaţii de natură referenţială sau tematică. Prin urmare, conceptul de intertextualitate nu se referă la texte în sine, ci la raportul care există între anumite texte. Pentru a desemna grupul de texte conectate prin intertextualitate, utilizăm conceptul de hipertext. În cadrul hipertextului, memoriile lui Fischer le privim ca pe o platformă în care putem identifica anumite referinţe relevante, ce pot fi transformate în hiperlink-uri, adică în elemente de navigaţie, nu numai în World Wide Web, ci şi în tezaurul documentar depozitat în arhive şi biblioteci de prestigiu.

[23] Vezi detalii în Carol-Alexandru Mohr, „Război fără armată. Generalul Eduard Fischer între datorie şi bucovinalgie", în „Analele Bucovinei", anul XXVII, nr. 1 (54), 2020 (în curs de apariţie).

[24] Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial al Statului Federal Austria" din 5 iunie 1935.

[25] Şi citată, ca atare, de autorii români care nu au citit cartea.

[26] https://ro.wikipedia.org/wiki/Eduard_Fischer (15.03.2020).

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

Nu ne propunem aici să facem o prezentare exhaustivă a conotaţiilor subtextuale din memoriile lui Fischer. De altfel, acest lucru ar fi imposibil: fiecare cititor va găsi, în funcţie de propriile judecăţi sau prejudecăţi, conotaţii şi valenţe subtextuale diferite. De exemplu, cititorii interesaţi de istorie militară, vor fi tentaţi să descopere dacă este adevărată sugestia lui Fischer, potrivit căreia Primul Război Mondial ar fi decurs altfel, cel puţin în primul an, dacă Comandamentul General al Austriei ar fi acordat importanţa cuvenită rapoartelor sale. Noi vrem doar, în scop pur exemplificativ, să precizăm câteva nuanţe subtextuale, care ne-au atras atenţia pe parcursul traducerii.

Când se referă la conceptul românesc de patrie, Fischer utilizează lexemele germane „Heimat" şi „Vaterland". Într-o altă lucrare, am explicat că aceste lexeme exprimă noţiuni diferite[27], care au avut, în plan emoţional, efecte diferite asupra lui Eduard Fischer. De „Vaterland" (adică de întreaga Dublă Monarhie) el era legat prin valori precum unitate, fidelitate şi respect faţă de autoritatea legitimă sau legitimizată asupra teritoriului în care trăia, iar de „Heimat" era ataşat prin „bucovinalgie" (termenul nostru)[28]. Cuvântul „Heimat" apare de optsprezece ori în volumul *Krieg ohne Heer*: de cinci ori în introducerea scrisă de Emil Seeliger şi de treisprezece ori în textul scris, efectiv, de Fischer. Prin cuvântul „Heimat", Fischer se referă la Bucovina în unsprezece cazuri şi doar de două ori la Monarhia Austro-Ungară (şi anume, atunci când relatează că locuitorii Austriei, în special, vienezii, sufereau de foame[29] şi atunci când aminteşte de perioada sa de detenţie la Iaşi[30]). Cuvântul „Vaterland" apare o dată în introducerea scrisă de Seeliger şi de şapte ori în textul lui Fischer. Din punct de vedere subtextual, este relevantă incidenţa acestor două cuvinte (şi contextul în care sunt folosite): Fischer sugerează că a iubit pământul său natal (Bucovina), dar a fost fidel Dublei Monarhii.

Tot la nivel subtextual, Fischer dă de înţeles că era apreciat de toţi bucovinenii, care n-ar fi manifestat vreo intenţie de a-l trăda, nici atunci când ruşii au declarat că vor plăti o imensă sumă de bani pentru uciderea sau capturarea lui. Acest mesaj subtextual reiese din următoarele rânduri scrise de Fischer:

„Marele duce[31], care era şi comandantul suprem al forţelor ruseşti de pe frontul de răsărit, şi-a manifestat indignarea[32] trimiţând o mustrare scrisă lui Evreinov, noul guvernator al Cernăuţiului. Acesta, la rândul său, şi-a manifestat indignarea şi mânia printr-un comunicat oficial, care a fost tipărit şi afişat pe zidurile din Cernăuţi

[27] Carol-Alexandru Mohr, *op. cit.*

[28] Noi am definit bucovinalgia (termenul nostru) ca stare emoţional-intelectuală, care are drept cauză fapte ce s-au petrecut în spaţiul cultural, social şi fizic Bucovina şi care se manifestă în diverse forme, condiţionate de apartenenţa etnică, religioasă, socială şi de formarea intelectuală a indivizilor. Nu vrem să se înţeleagă că prin bucovinalgie ne referim la o tulburare patologică. Dimpotrivă, bucovinalgia este o stare normală, dar caracterizată de o hipersubiectivitate în percepţia sau interpretarea sincronică şi diacronică a anumitor realităţi bucovinene.

[29] General Eduard Fischer, *op. cit.*, p. 181.

[30] *Ibidem*, p. 191.

[31] Nicolae Nicolaevici (1856–1829), nepotul ţarului Nicolae I (n.n. – C. M.).

[32] Faţă de eşecul planului de ofensivă al ruşilor în Bucovina, în septembrie 1914 (n.n. – C. M.).

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

încă din data de 17 septembrie. Redau textul comunicatului: «Apel către întreaga populaţie, indiferent de naţionalitate! Acela care îl va ucide pe locotenent-colonelul Eduard Fischer, Comandantul Bucovinei, sau îl va aduce într-o stare de incapacitate totală de a desfăşura activităţi de comandă, va fi răsplătit cu 50 000 de ruble. Acela care îl va preda pe susnumitul viu, va fi răsplătit cu 100 000 de ruble şi va fi angajat în serviciul statului. Evreinov».

La vremea respectivă, sumele specificate în comunicat erau exorbitante. Eu, însă, continuam să mă deplasez, la fel ca înainte, printre oamenii mei, dar şi printre oamenii din popor, atât pe timp de zi, cât şi pe timp de noapte, deseori singur. În acele timpuri grele, nimeni nu s-a gândit vreodată să încaseze acea răsplată oferită de ruşi”[33].

Prin acest mesaj, Fischer sugerează că era înţeles şi apreciat de către popor. Noi, analizând intertextual acest fapt, am descoperit şi o altă variantă. Feldmareşalul Franz Conrad von Hötzendorf afirmă, în memoriile sale, că ar fi existat totuşi un atentat asupra lui Fischer, în zona Cârlibaba, zădărnicit de jandarmii maghiari[34]. Şi în ampla cronică de război *Der Völkerkrieg. Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. Juli 1914* [Războiul popoarelor. O cronică a evenimentelor începând cu 1 iulie 1914], există o referinţă la enorma sumă de bani oferită de ruşi pentru neutralizarea lui Fischer. Este consemnat că ruşii „au oferit o răsplată de optzeci de mii de ruble pentru uciderea locotenent-colonelului Eduard Fischer”[35]. Valoarea răsplăţii oferite, menţionată în cronică, diferă faţă de cea pe care o indică Fischer şi Conrad. Dar aceasta nu este singura diferenţă. Cronica îl contrazice pe Fischer şi prin următoarea afirmaţie: „Un român, care a vrut să câştige aceşti bani, a fost împuşcat, conform deciziei curţii marţiale”[36].

Aşadar, şi din componenta germană a corpusului analizat de noi, rezultă că Fischer nu a fost iubit chiar de toţi bucovinenii.

Prin citarea ultimului opus, am intrat deja în sfera intertextualităţii. Pentru a evidenţia importanţa analizei memoriilor lui Fischer din perspectivă intertextuală, am ales un corpus de texte româneşti (care nu conţin nimic „de bine” despre Fischer) şi germane (în care totul este „de bine”), neconsiderând niciunul din aceste texte complet fals, adică pornind de la premisa că în fiecare text este măcar un sâmbure de adevăr. Am putea intitula corpusul nostru „Amintiri despre tiran versus evocări glorioase”. Relevantă pentru scopul nostru a fost culegerea de texte *Amintiri răzleţe din timpul Unirii*, editată de Ion I. Nistor la „două decenii de la Unire”, pentru „a sărbători în mod cuvenit această aniversare”[37]. Editorul apelează la „foştii

[33] General Eduard Fischer, *op. cit.*, pp. 110–111.

[34] Franz Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit: 1906–1918. Band 5*, *Oktober – November – Dezember 1914: die Kriegsereignisse und die politischen Vorgänge in dieser Zeit*, Wien, Rikola Verlag, 1925, p. 961.

[35] Casimir Hermann Baer, ed., *Der Völkerkrieg. Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. Juli 1914; mit zahlreichen Kunstbeilagen und farbigen Karten*, vol. 2, Stuttgart/ Wien, Verlag von Julius Hoffmann / Österreichisches Verlagsinstitut, 1915, p. 202.

[36] Ibidem.

[37] Ion I. Nistor, *Amintiri răzleţe din timpul Unirii 1918*, Cernăuţi, 1938, p. II.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

membri ai Consiliului Naţional şi Congresului General al Bucovinei" să scrie fiecare câte ceva din „amintirile personale […] din timpul Unirii". Cartea jubiliară cuprinde şi unele cuvântări ale membrilor decedaţi înainte de 1938. Cel mai sinistru erou al acestei culegeri de texte este, în mod cert, Eduard Fischer, numele său fiind pomenit în multe articole şi niciodată „de bine".

Astfel, ţăranul dornean Gheorghe Boncheş declară, în şedinţa Consiliului Naţional din 13 noiembrie 1918, că nu duşmanii „care s-au luptat în ţară" au transformat Bucovina într-o ruină, ci un „domn care se cheamă Fischer". Acesta a fost, spune Boncheş, „individul cel mai mare [care] a fost pus de noi ca apărător, dar, el a fost nimicitorul ţării", „[...] a călcat ţara sub picioare, deci […] a luat pe Români, pe care cum i-au prins, şi i-au înfundat în lagăre, care le-au rămas tabără până în ziua de azi, de nu s-au mai întors acasă"[38]. În încheiere, ţăranul dornean solicită scoaterea lui Fischer la judecată „înaintea lumii", dând asigurarea că vor veni să depună mărturie toţi cei care au „suferit din partea lui"[39].

Filaret Doboş, „profesor şi ofiţer voluntar, fost membru al Consiliului Naţional din Bucovina", îi numeşte pe jandarmii lui Fischer „sbiri de cumplită memorie", a căror prezenţă în sate, la sfârşitul războiului, „nu numai că profana măreţele clipe ale Unirii, dar producea şi confuzii"[40]. M. Hackman, „profesor universitar şi fost membru în Consiliul Naţional", afirmă că generalul de jandarmi Fischer „în repetite rânduri dovedise Rumânilor din Bucovina că pentru «iredentişti trădători» nu avea decât o singură pedeapsă, cea capitală"[41]. Gheorghe Lanivschi, care, în 1938, era „preot de serviciu la Catedrala din Cernăuţi", se evocă la persoana a treia şi scrie că „zbirii generalului de tristă memorie, Fischer, supranumit călăul Bucovinei, s-au aruncat cu furie asupra victimelor, preoţi români nevinovaţi, dintre cari a fost şi preotul Gheorghe Lanivschi. Pe acesta l-au legat în lanţuri cu un ţigan desculţ şi sdrenţuros din Bădeuţi, cu numele Toader Bancilă, şi l-au târât prin toate oraşele ţării, ca să fie scuipat, batjocorit şi bătut de jidovi, care se ţineau mari patrioţi"[42].

Leca Morariu este prezent în volumul lui Nistor prin eseul cu titlul apelativ „Deşteaptă-te române!". Autorul, întorcându-se „după mai cinci ani de zile" din război, îşi găseşte ţara „frumoasă ca nealte ţări şi, mai presus de toate, slobodă, scăpată de jugul nemţilor şi al jidanilor"[43]. El este mirat şi mâhnit constatând că, în ciuda acestei realităţi, „bietul ţăran nici azi nu-şi dă seama ce mare şi sfântă minune s-a săvârşit în vremea din urmă". Ţăranul, în loc „să-l auzi chiuind de bucurie […] prinde a se smiorcăi după bunătăţile şi fericirile avute de la jidovitul împărat al Austriei", ba, mai mult, „plânge după bătăile şi biciul jandarmului austriac"[44]. Leca Morariu se bucură, totuşi, pentru că mai există „minţi deştepte" ale unora care

[38] *Ibidem*, p. 69.
[39] *Ibidem*.
[40] *Ibidem*, p. 15.
[41] *Ibidem*, p. 155.
[42] *Ibidem*, p. 189.
[43] *Ibidem*, p. 234.
[44] *Ibidem*, p. 235.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

nu plâng. Printre aceştia se numără şi mulţi „oameni de inimă, cari de groaza ştreangului şi a plumbilor călăului general de jandarmerie Fischer au trebuit să apuce calea pribegiei”[45].

În articolul „Cum a luat fiinţă «Glasul Bucovinei». Pagini de ziar”, scris de Sextil Puşcariu la 13 octombrie 1918 şi republicat de Ion I. Nistor în 1938, Fischer apare în postură de sperietoare. Puşcariu afirmă că Aurel Onciul l-ar fi ameninţat spunându-i: „Nu uita că eşti căpitan în armata austriacă şi că Generalul Fischer are puteri discreţionale în Bucovina. O vorbă din partea mea, şi mâine ai apucat pe drumul trădătorilor de patrie”. La această ameninţare, Puşcariu ar fi răspuns „Sânt gata să port toate consecinţele, dar una s-o ştii: nu va trece un ceas după ce Fischer va fi pus mâna pe mine, şi dumneata nu vei mai fi între cei vii!”[46]. „Sperietoarea” Fischer nu reuşeşte să-l intimideze nici pe Cornel Topor Tarnovieţchi, care a salvat „biblioteca, laboratoriile şi colecţiunile institutelor universitare pentru Universitatea din Cernăuţi”[47]. Acesta, în toamna anului 1918, pe când era conducător al Direcţiunii Căilor Ferate din Cernăuţi, înlocuindu-l pe „conducătorul titular, care în momentele acelea grele s-a declarat bolnav”, a refuzat punerea la dispoziţie a „optsprezece vagoane potrivite pentru transportarea bibliotecii Universităţii din Cernăuţi la Viena”, cu toate că a fost ameninţat că va fi denunţat generalului Fischer[48].

Din amintirile la care ne-am referit mai sus, ne putem da seama cât de puternice erau resentimentele multor români bucovineni, aparţinând celor mai diverse categorii sociale şi profesionale, faţă de Generalul Eduard Fischer, chiar şi după douăzeci de ani de la terminarea războiului. Având în vedere aceste resentimente, se impun două întrebări:

1) De ce generalul Fischer nu a fugit din Bucovina înainte de intrarea trupelor româneşti, în noiembrie 1918? şi

2) De ce autorităţile româneşti l-au eliberat după doi ani, fără să-l condamne, fără ca nici măcar să-l judece?

Întrucât aceste aspecte încă nu au fost elucidate pe deplin şi în mod obiectiv de către istorici, până acum formulându-se doar supoziţii mai mult sau mai puţin credibile, şi, neavând până în prezent posibilitatea să consultăm anumite documente din Arhivele de Stat de la Viena, despre care vom vorbi mai jos, nu ne rămâne decât să luăm „de bune” răspunsurile date de însuşi Fischer, în memoriile sale. El scrie că:

„La începutul lui noiembrie 1918, când Monarhia s-a prăbuşit după un război care a durat 52 de luni, am rămas în Cernăuţi şi am coordonat, până în ultima ora de viaţă a Imperiului, acţiunea de aprovizionare a populaţiei din spatele frontului, care era disperată din cauza foametei. Aşteptam armata română liniştit şi cu conştiinţa împăcată: niciodată nu făcusem altceva decât să-mi îndeplinesc

[45] *Ibidem*, p. 236.
[46] *Ibidem*, p. 338.
[47] *Ibidem*, p. 422.
[48] *Ibidem*, p. 425.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

datoria de soldat, de patriot, de comandant, fără a mă abate în nici un fel de la calea statuată de lege. Aveam în vedere şi faptul că, din luna mai a acelui an, după semnarea Tratatului de Pace, Regatul României nu mai avea statut de inamic al Puterilor Centrale.

Pe la mijlocul lui noiembrie 1918, trupele româneşti au intrat în Bucovina pentru a lua ţara în posesie. Dr. Iancu de Flondor, fostul deputat în Dieta austriacă a ţării, a fost numit ministru pentru Bucovina în Guvernul României. Imediat după ce a fost numit în funcţie, acesta mi-a transmis solicitarea fermă de a rămâne la Cernăuţi, motivând că, datorită confuziei generale determinate de noua situaţie, este chiar imperios necesar ca «o personalitate cu multă autoritate şi notorietate să se pună în slujba binelui public, chiar dacă numai în calitate de persoană privată»"[49].

Despre eliberarea sa din detenţia de la Iaşi, Fischer scrie că:

„Iniţial, în ţările fostei Monarhii Austro-Ungare a domnit haosul. Apoi a început adaptarea la o nouă ordine. Milioanele de locuitori erau copleşite de apăsătoare griji, colective sau individuale. Nu rămânea mult timp pentru acţiuni caritative. Totuşi, neaşteptata mea dispariţie nu putea rămâne lung timp neobservată. În Austria se auzea din ce în ce mai des întrebarea: «Unde este generalul Fischer?». De acest lucru am aflat mai târziu de la prietenii mei vienezi.

În vara anului 1920 a fost trimisă în România o delegaţie economică a Republicii Austria. Atunci am fost vizitat de un membru al acestei delegaţii, care a invocat un pretext credibil. Am reuşit să expediez prin acest vizitator o scrisoare adresată lui Riedl, şeful misiunii. Întrucât scrisoarea nu urma să fie cenzurată, am putut să descriu în ea situaţia mea reală.

Drept urmare, s-au făcut de la Viena demersuri pentru eliberarea mea. Deosebit de activi în susţinerea cauzei mele au fost generalul baron Tisljar şi fostul meu colaborator, consilierul economic de război Storfer. Aceştia au adresat o cerere regelui României, lucru neştiut de mine la data respectivă. Cererea, care era semnată de 33 de personalităţi ale vechii şi noii Austrii, a fost predată fostului ambasador al Austriei, Albert conte de Mensdorff. Acesta, la rândul său, a transmis scrisoarea ambasadorului Elveţiei la Viena.

Până la urmă, după mai multe intervenţii ale ambasadelor ţărilor neutre, în special a Ambasadei Elveţiei, s-a pus capăt exilului meu: în 28 noiembrie 1920 am ajuns la Viena. Eram foarte bolnav, soţia mea era pe moarte, nu aveam locuinţă, nu aveam nici un ban.

Acesta a fost epilogul drumului vieţii mele"[50].

Partea germană a corpusului nostru este formată din cronici de război. Amintim prima dată de o lucrare apărută, la fel ca şi lucrarea lui Nistor, după douăzeci de ani, însă nu de la terminarea războiului, ci de la terminarea primilor doi ani de război. În anul 1936, Franz Neubauer publică cartea *Österreichs*

[49] General Eduard Fischer, *op. cit.*, p. 187.
[50] Ibidem, pp. 190–191.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

Heldenkampf. 1914–1918. Kurzgefaßte Geschichte des Weltkrieges[51] [Lupta eroică a Austriei. 1914–1918. Scurtă istorie a Războiului Mondial], în care prezintă, într-un stil patriotic şi, uneori, chiar patetic, fapte din timpul războiului, cu scopul declarat de a trezi interesul cititorilor şi mediului academic pentru lectura operelor istorice care apăruseră până atunci. Cartea conţine şi referinţe despre Fischer. Autorul aminteşte „că şi Jandarmeria Bucovinei sub comanda genialului locotenent-colonel Eduard Fischer a înfăptuit fapte de arme inedite. La ordinul acestuia, douăzeci şi şase de posturi [de jandarmi] au atacat, în data de 6 august, două brigăzi de frontieră ruseşti. După ce au învins trupele de pază a frontierei, au trecut graniţa, au ocupat înălţimile strategice pe care, prin lupte eroice, le-au menţinut până în 31 august 1914”[52]. După ce relatează alte acţiuni coordonate de Fischer, autorul aminteşte că acesta a fost avansat, în mod excepţional, la gradul de colonel, datorită „organizării geniale a apărării în Bucovina”, unde nu existau trupe regulare. În felul acesta, s-a împiedicat şi pătrunderea ruşilor în Ungaria, în primele luni ale războiului.

În perioada 1917–1919, se editează la Viena, de către „Editura pentru literatură patriotică”, lucrarea *Die Geschichte des großen Weltkrieges mit besonderer Berücksichtigung Österreich-Ungarns*[53] [Istoria marelui Război Mondial cu referinţe speciale la Austro-Ungaria]. Volumul I al acestei lucrări conţine articolul „Die Bukowina im Kriege. Bis zur ersten Befreiung von Czernowitz”, scris de Alfred Polgar[54]. Acesta afirmă că corpul de jandarmi, „condus de un genial şi curajos bărbat” şi-a făcut mai mult decât datoria. „Faptele colonelului Fischer şi ale armatei sale improvizate reprezintă unul din cele mai însemnate capitole ale războiului”, în care s-a arătat „ce rol imens poate juca forţa creativă a unui singur bărbat, chiar într-o luptă în care sunt antrenate mase enorme de oameni, maşini şi tehnică militară”[55].

Eduard Fischer ocupă un loc de cinste printre ofiţerii decoraţi cu Ordinul Militar Maria Tereza, care sunt menţionaţi în volumul *Der Militär-Maria Theresien-Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918*[56] [Ordinul Militar Maria Tereza. Decoraţiile acordate în Războiul Mondial 1914–1918]. Despre Fischer se spune că „prin iniţiativele şi măsurile energice pe care le-a luat, s-a asigurat protecţia flancului sudic al corpurilor de armată care operau în Galiţia, dar, totodată, s-a împiedicat înaintarea duşmanului şi pătrunderea acestuia în Ardeal”[57].

[51] Franz Neubauer, *Österreichs Heldenkampf. 1914–1918. Kurzgefaßte Geschichte des Weltkrieges*, Wien, Verl. d. Gendarmerie-Jubiläumsfonds, 1936.

[52] *Ibidem*, p. 31.

[53] Emil Woinovich von Belobreska şi Maximilian von Hoen, ed., *Unteilbar und untrennbar. Die Geschichte des großen Weltkrieges mit besonderer Berücksichtigung Österreich-Ungarns*, vol. 1, Wien, Verlag für vaterländische Literatur, 1917.

[54] Alfred Polgar, „Die Bukowina im Kriege”, în *Unteilbar und untrennbar. Die Geschichte des großen Weltkrieges mit besonderer Berücksichtigung Österreich-Ungarns*., ed. Emil Woinovich von Belobreska şi Maximilian von Hoen, vol. 1, Wien, Verlag für vaterländische Literatur, f.a., pp. 427–440.

[55] Alfred Polgar, *op. cit.*, p. 440.

[56] Oskar von Hofmann, Gustav von Hubka, *Der Militär-Maria Theresien-Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918*, Wien, Verl. Militärwiss. Mitteilungen, 1944.

[57] *Ibidem*, p. 105.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

Am considerat necesar să amintesc acest opus – cu toate că majoritatea celor care au scris despre Fischer ştiu că el a fost cavaler al Ordinului Militar „Maria Tereza” (cea mai înaltă distincţie militară în timpul Dublei Monarhii) – pentru a evidenţia o condiţie, poate mai puţin cunoscută, de acordare a acestei distincţii, specificată aici. Ordinul Militar „Maria Tereza” se acorda „doar pentru fapte de arme victorioase întreprinse din proprie iniţiativă, care au avut un efect esenţial asupra acţiunilor de război”[58]. În plus, faptele, oricât de eroice ar fi fost, nu trebuiau să fie consecinţe ale îndeplinirii obligaţiilor militare asumate; neîndeplinirea acestora n-ar fi atras niciun fel de repercusiuni asupra onoarei ofiţerului. În acest aspect constă valoarea deosebită a acestei distincţii militare.

Lucrarea *Der Völkerkrieg. Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. Juli 1914*, editată de istoricul Casimir Hermann Baer, la care ne-am referit şi mai sus, este după ştiinţa noastră, cea mai amplă cronică de război în limba germană, care a fost tipărită chiar în timpul războiului (între 1914 şi 1918)[59]. În această cronică, binecunoscută atât în Germania, cât şi în Austria, există şi alte relatări referitoare la Eduard Fischer, în afară de cea cu privire la preţul oferit de ruşi pentru prinderea sau uciderea lui. Cronica are la bază rapoarte oficiale ale tuturor părţilor beligerante (nu numai ale Austro-Ungariei şi Germaniei), evenimentele fiind prezentate în ordine cronologică. În capitolul „Ruşii în Bucovina”[60], persoana şi acţiunile lui Fischer sunt prezentate într-un mod deosebit de elogios, fiind reprodus un articol scris de Karl Fr. Nowak, care, iniţial, fusese publicat în ziarul „Leipziger Neuesten Nachrichten”. În acest articol, sunt confirmate acţiunile lui Eduard Fischer din toamna anului 1914 şi este scos în evidenţă caracterul deosebit al acestora, nemaiîntâlnit pe alte fronturi. Pentru faptele sale, „împăratul l-a avansat la gradul de colonel”, scrie Nowak, exprimând şi supoziţia că „poate odată, va căpăta şi Crucea Ordinului «Maria Tereza»” (lucru care, de altfel, s-a şi întâmplat), căci „nimeni nu i-a dat ordin şi însărcinări [să facă ce a făcut]. A fost chestiunea lui personală cu domnii ruşi”. Nowak îşi încheie relatarea despre Fischer cu remarca: „Bărbatul era şvab”[61].

Şi în opera de istorie militară *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918*[62] [Ultimul război al Austro-Ungariei], care a fost tipărită sub egida Ministerului Forţelor Armate şi a Arhivei de Război din Austria, Eduard Fischer este amintit în zece locuri. Editorii acestei vaste lucrări şi-au propus să relateze acţiunile armatei austro-ungare din Primul Război Mondial în mod obiectiv, fără exagerări, fără cosmetizări şi fără omiteri[63]. Am constatat că editorii au realizat ceea ce şi-au propus: cartea nu conţine aprecieri elogioase şi patetice, ci doar fapte. Nici Eduard Fischer nu este

[58] *Ibidem*, p. 106.
[59] Casimir Hermann Baer, *op. cit.*, p. 202.
[60] *Ibidem*, pp. 239–241.
[61] *Ibidem*, p. 241.
[62] Österreichisches Ministerium für Heereswesen şi Kriegsarchiv, ed., *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918*, vol. 1, Wien, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1930.
[63] *Ibidem*, p. V.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

elogiat explicit, dar evenimentele descrise de el în memorii sunt confirmate şi în această lucrare.

Ne-am referit mai sus la diverse texte româneşti şi germane pe care le-am descoperit pornind de la conţinutul memoriilor lui Fischer. Astfel am arătat că, dacă avem în vedere raporturile intertextuale, putem obţine, marcând în textul original sau în traducerea acestuia anumite referinţe şi transformându-le în hiperlink-uri, un hipertext care are valoare documentară mult mai mare decât textul în sine şi acoperă o porţiune mai extinsă din spectrul intereselor cititorilor. Aceştia, de obicei, nu sunt interesaţi de întreg conţinutul hipertextului, ci doar de anumite aspecte particulare, cum ar fi: acţiunile militare ale lui Fischer şi/sau cele represive, genealogia lui Fischer, apartenenţa sa etnică şi religioasă sau acţiunile de rechiziţie şi averea acumulată de acesta. După cum am evidenţiat anterior, memoriile conţin informaţii detaliate doar despre acţiunile de luptă de pe frontul bucovinean, din toamna anului 1914. Fischer nu pomeneşte nicăieri despre apartenenţa sa etnică (ci doar despre apartenenţa sa religioasă, spunând că este catolic). Nici noi, până în prezent, nu am putut să determinăm cu certitudine etnia lui Fischer. În articolele cu privire la Fischer din enciclopedia online Wikipedia se afirmă, fără a se indica niciun fel de surse, că el ar fi fost „fiul unui mic arendaş de origine evreiască din Carapciu" (vezi versiunea românească[64]), care, „cândva, în decursul vieţii sale, s-a convertit la catolicism, probabil în perioada 1908–1911, în care numeroşi creştini ortodocşi şi protestanţi, dar şi evrei şi musulmani, au făcut acest pas" atunci când împăratul şi-a sărbătorit 50 de ani de domnie (în 1908) sau când a împlinit 80 de ani de viaţă (vezi versiunea germană[65]).

Considerăm această interpretare puţin hazardată, cu atât mai mult cu cât nu se aduc niciun fel de dovezi în sprijinul ei. Pe de altă parte, Emil Seeliger, afirmă cu totul altceva. În introducerea la memoriile lui Fischer, el scrie următoarele:

„În vremea aceea[66], a emigrat din Suabia (Schwaben) în Bucovina şi tânărul fermier, de confesiune evanghelică, Fischer. Plin de vigoare şi de speranţă în viitor, el a venit în Bucovina pentru a găsi o nouă patrie şi pentru a-şi întemeia o familie. În urmă cu o sută cincizeci de ani, acest temerar a devenit un austriac loial. El este străbunicul eroului nostru. Fiul acestui emigrant Fischer, care s-a născut în Bucovina, a intrat în serviciul statului, a devenit comisar fiscal şi a întemeiat Biserica Evanghelică din Cernăuţi. În a treia generaţie, nepotul Gustav Fischer a devenit arendaşul moşiei Carapciu de pe Ceremuş. El şi soţia sa Antonia, o fiică a străvechii familii de patricieni vienezi Leibenfrost, au avut cinci fii şi o fiică. Întrucât mama era de confesiune catolică, toţi copii au fost botezaţi şi educaţi catolic. Cel mai mic fiu a văzut lumina zilei la 18 ianuarie 1862 şi a primit numele Eduard"[67]. Din păcate, nici Seeliger nu indică sursa din care a preluat datele cu

[64] https://ro.wikipedia.org/wiki/Eduard_Fischer (10.01.2020).
[65] https://de.wikipedia.org/wiki/Eduard_Fischer_(General) (10.01.2020).
[66] După anexarea Bucovinei (n.n. – C. M).
[67] General Eduard Fischer, *op. cit.*, p. X.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

privire la genealogia lui Fischer. Fischer însuşi nu pomeneşte nimic de ascendenţii sau de fraţii săi.

Există încă multe aspecte necunoscute legate de acest general intransigent. Dar, navigând prin hăţişul hipertextual, electronic sau tipărit, după link-uri preluate din memoriile de război, cum ar fi „Emil Seeliger”[68], „Berthold Storfer”[69], „Franz Conrad von Hötzendorf”[70], „luptele de la Rarancea”, „sectorul Siret – Ceremuş”, „frontul Prut – Ceremuş”, „evacuarea vitelor din Bucovina”, pătrundem într-un imens tezaur documentar, păstrat în arhive şi biblioteci, o mare parte a acestui tezaur fiind publicată sau semnalată şi pe internet. Totuşi, înţelegerea deplină a personalităţii şi faptelor lui Fischer nu este posibilă, dacă hipertextul consultat conţine doar texte publicate, nu şi documente inedite. Către asemenea documente ne-a condus tot un link din memoriile lui Fischer. Acest link a fost enunţul „Pentru fiecare cuvânt scris posed documente doveditoare.”, pe care îl face Fischer în contextul prezentării ajutorului pe care i-l oferă Emil Seeliger la redactarea memoriilor. El scrie: „Însă, am fost ajutat, în mod cu totul dezinteresat, de Emil Seeliger, prietenul adevărat şi camaradul meu din vremuri grele. El a citit, a verificat, a pus în ordine multele materiale păstrate în biroul meu. Erau mii de foi şi însemnări din timpul Marelui Război. Erau jurnale şi acte care, odată, au fost strict secrete. Erau informaţii şi rapoarte ale agenţilor referitoare la situaţia inamicului, consemnate nemijlocit, la data producerii evenimentelor. Astfel, printr-un efort comun, s-a născut cartea mea. Din prima şi până în ultima pagină sunt relatate doar fapte, fie că acestea au relevanţă pentru istoria universală sau doar importanţă la nivel local. Pentru fiecare cuvânt scris posed documente doveditoare; pentru orice afirmaţie există în sertarul biroului meu măcar un document justificativ original din perioada evenimentelor”[71].

Ne-am spus atunci că, dacă Fischer nu minte, există o mare probabilitate ca aceste „mii de pagini” să mai existe. Cu multă satisfacţie am constatat că documentele, la care Fischer face referinţă, încă există şi sunt păstrate într-un fond al Arhivei de Război de la Viena.

Fondul Fischer – un instrument de orientare în hăţişul hipertextului

Prezentăm, în continuare, traducerea inventarului Fondului *Fischer*, păstrat la Departamentul Arhivă de Război, din cadrul Arhivelor de Stat ale Austriei, în

[68] La Emil Seeliger, care a scris introducerea la memoriile lui Fischer, ne-am referit mai detaliat în studiul nostru „Normalitate, obiectivitate şi multiperspectivitate în naraţiunile istorice, cu referire la imaginea generalului Eduard Fischer”, publicat în „Analele Bucovinei”, anul XXVI, nr. 2 (53), 2019, pp. 571–593.

[69] Berthold Storfer a fost cel mai bun prieten şi colaborator a lui Fischer, atât în timpul războiului, cat şi după. Vezi General Eduard Fischer, *op. cit.*, pp. 192–194.

[70] Despre imaginea lui Franz Conrad von Hötzendorf în cartea lui Fischer, am scris în lucrarea deja amintită, „Război fără armată. Generalul Eduard Fischer între datorie şi bucovinalgie”.

[71] General Eduard Fischer, *op. cit.*, p. XXV–XXVI.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

colecţia de fonduri „Militärische Nachlässe (NL)”[72]. Acest fond cuprinde: 1) Înscrisuri (acte) personale; 2) Ordinul Militar „Maria Thereza”; 3) Corespondenţă referitoare la averea generalului-maior Fischer şi a soţiei acestuia, avere care a fost confiscată de români după terminarea războiului; 4) Corespondenţă diversă; 5) Decupaje din ziare referitoare la generalul-maior Fischer; 6) Diverse decupaje din ziare; 7) Diverse eseuri şi articole scrise de generalul-maior Fischer, precum şi un manuscris neterminat cu titlul „Amintirile unui general austriac”; consemnări din domeniul istoriei religiilor; 8) Corespondenţă cu privire la perioada de detenţie la Iaşi (1918–1920); 9) Dosare ale Comandamentului de Jandarmerie Nr. 13; 10) Alte dosare ale Comandamentului de Jandarmerie Nr. 13; 11) Jurnalul Comandamentului de Jandarmerie Nr. 13 (perioada 25 iulie – 18 decembrie 1914); 12) Hărţile I până la XXV (lipeşte harta XXIII), schiţe, fotografii; 13) Extrase şi copii din ziare referitoare la războiul din Bucovina, din 1914 până în 1915; 14) Rapoarte trimise de Fischer căpitanului Stephan de la Inspectoratul General al Jandarmeriei din Viena, din anul 1914 până în anul 1915; 15) Dosare ale Comandantului General cezaro-crăiesc al Galiţiei şi Bucovinei – 1918 (Serviciul de informaţii); 16) Dosare ale Comandantului General cezaro-crăiesc al Galiţiei şi Bucovinei – 1918 (achiziţii şi rechiziţii); 17) Diverse (printre care, un manuscris al dr. Edmund Eisler din 1919, cu titlul *Soarta unui general austriac* şi un manuscris nepublicat al colonelului Emil Seeliger, cu titlul *Dr. h.c. Eduard baron de Fischer – un destin austriac*; dosare ale Inspectorului de Jandarmerie cezaro-crăiesc. 18) Scrisori ale generalului de infanterie baron de Tisjlar către Fischer (1914–1918); 19) Rapoarte trimise de Fischer generalului de infanterie baron de Tisljar (1913–1918); 20) Rapoarte ale căpitanului (maiorului) Stephan către generalul de infanterie baron de Tisljar (1913–1918); 21) Dosare ale Inspectorului de Jandarmerie cezaro-crăiesc; 22) Jurnal de război al Inspectorului de Jandarmerie cezaro-crăiesc (1914–1918), adnotat olograf de Fischer; 23) *Apărarea Bucovinei în toamna anului 1914* – manuscris al generalului de infanterie baron de Tisljar (note olografe şi două exemplare bătute la maşină); 24) Set de fotografii de la înmormântarea lui Fischer la Viena.

Ne exprimăm convingerea că o lectură atentă şi integrală a documentelor din acest fond arhivistic ar contribui, în mod esenţial, la elucidarea multor mistere care planează în jurul personalităţii istorice Eduard Fischer şi ar face posibilă o identificare a originii acestuia şi o judecare obiectivă a faptelor sale, văzute în ansamblul lor. Până când vom avea posibilitatea să consultăm Fondul arhivistic *Fischer*, ne exprimăm doar supoziţia că acesta reprezintă componenta cea mai preţioasă şi cea mai edificatoare din întregul hipertext cu privire la Fischer.

Fiind întru totul de acord cu afirmaţia istoricului Volodimir Sapolovskyj, potrivit căreia „nici cel mai avizat cercetător nu va fi în stare să determine nivelul de «austriacism» al reprezentanţilor oricărui grup etnic din Bucovina”[73], credem totuşi că provenienţa dintr-un anumit mediu familial şi social, precum şi apartenenţa

[72] Fondul *Fischer* este înregistrat cu cota AT-OeStA/KA NL 8 (B,C).
[73] Volodimir Sapolovskyj, *op. cit*., p. 624.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)

etnică au fost principalii factori care au influenţat faptele, atitudinile, oscilaţiile de fidelitate, orientările şi reorientările politice ale demnitarilor bucovineni în timpul şi, în special, la sfârşitul Primului Război Mondial.

Încheiem lucrarea exprimându-ne speranţa că am reuşit să atragem atenţia asupra utilităţii interpretării memoriilor lui Fischer, luând în considerare nu numai textul, ci şi conotaţiile subtextuale şi hipertextul, ale cărui piese de rezistenţă sunt documentele autentice.

BDD-A32660 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:07 UTC)